

ту виявили ініціативу створити благодійницький фонд для написання багатомної «Історії України».

Оргкомітет конференції розповсюдив серед учасників конференції та студентів вузів міста журнал «Зона», а також книги Фундації ім. О. Ольжича.

О. Б. Зотова (Київ)

Науково-теоретичні читання «Центральна Рада на тлі української революції»

16 березня відділом історії української революції та громадянської війни Інституту історії України НАН України були проведені науково-теоретичні читання, присвячені проблемі «Центральна Рада на тлі української революції». В них взяли участь співробітники Інституту, викладачі Київського державного та Київського педагогічного університетів. Офіційним дискусантом був запрошений доктор іст. наук, завідуючий відділом Інституту національних відносин і політології В. Ф. Солдатенко.

Основну доповідь зробив зав. відділом історії української революції, доктор іст. наук В. Ф. Верстюк. В ній він торкнувся основних проблем вивчення історії Центральної Ради. Насамперед, доповідач зауважив, що в його виступі буде більше запитань, ніж відповідей, бо розглядувана проблема має надзвичайно слабку наукову розробку. Але далі підкреслив, що останнім часом період української революції є предметом особливої уваги істориків. Радянська історіографія розглядала події 1917 — 1918 рр. виключно через парадизму підготовки і здійснення соціалістичної революції. Не привернула ця тема уваги і західних дослідників, бо сприймали вони Україну як частину Росії і події, особливо 1917 р., в Україні практично не розглядали як такі, що мали самостійне значення. Більш-менш послідовне вивчення і осмислення української революції здійснювалося лише істориками української діаспори. Однак і цим роботам не бракувало політичної заангажованості. Отже, наукове вивчення проблеми постало на часі.

Дослідник, який намагається неупереджено розібратися в історії Української Центральної Ради, неминуче зустрічається з великою кількістю великих і малих проблем, зауважив доповідач. Насамперед, треба з'ясувати, що ж ми розуміємо під феноменом Центральної Ради.

Потребує детального, скрупульозного дослідження, на думку В. Ф. Верстюка, національний, соціальний і просто кількісний склад Ради. Конкретні дослідження зможуть спростувати безпідставні звинувачення Ради радянською історіографією в буржуазності, націоналізмі і контрреволюції.

Взагалі ж, що стосується проблеми загального визначення Центральної Ради як громадсько-політичної і державної інституції, В. Ф. Верстюк наголосив на тому, що спроби однозначних дефініцій неминуче призведуть до спрощення і схематизації. Вихід із становища вчений бачить в необхідності здійснити чітку періодизацію історії Української Центральної Ради.

Розглянувши доповідач і проблему стосунків Центральної Ради і Тимчасового уряду, думав якої можна сформулювати так: позиція Ради свідчила про наявність гострої національної проблеми в Росії, позиція Тимчасового уряду — про небажання Центру її розв'язати. Не виключено, на думку доповідача, що в даному випадку була втрачена одна з реальних альтернатив небільшовицького розвитку Росії шляхом її децентралізації і федеративного устрою.

Доктор іст. наук В. Ф. Солдатенко торкнувся проблем, що не були достатньо висвітлені В. Ф. Верстюком. Насамперед, це постать М. С. Грушевського — ідейного натхненника і провідника української революції. Він вис-

ловився проти тези, що М. С. Грушевський був недосвідченим політиком і тому такою ж була і політика Центральної Ради. Його відомі статті і брошури 1917 р. свідчать про інше. Зауважено було, що українська революція народжена Лютневою революцією. Лідери ж Центральної Ради прагнули надати всім її заходам національного характеру, розв'язати національне питання в ході самої революції. В концепції української революції існувало два елементи: 1) українське національне відродження, створення національної держави; 2) соціальні перетворення демократичного характеру на користь більшості української лодності.

Наголосив доповідач і на тому, що лідери Центральної Ради прагнули не просто до федералізації Росії, а до того, щоб Росія стала федеративною демократичною республікою. Сам М. С. Грушевський виходив з уявлення, що у вільній Росії не може бути невірних народів. Ідеалом була національно-територіальна автономія, яка б забезпечила і національні інтереси, і здійснення соціальних сподівань.

Далі В. Ф. Солдатенко заперечив тезу В. Ф. Верстюка про неспосильні завдання, що взяла на себе Центральна Рада. На думку опонента, вона не могла їх не ставити і соціальні питання необхідно було розв'язувати.

Наголошено було і на тому, що відносини Центральної Ради з Радами солдатських, селянських і робітничих депутатів є дуже складною проблемою у всеукраїнському масштабі. Саму ж історію Центральної Ради, мотивацію її діяльності, треба розглядати з огляду на подальші події: розкол партії українських есерів та українських соціал-демократів, повернення та приїзд у 20-ті роки українських діячів — Винниченка, Грушевського, Христюка, Чечеля та ін.

У відповідь В. Ф. Верстюк дякує доповідачу за його участь у читаннях і наголошує, що питання поставлене вже більш широко, а саме виникає проблема державницького та народницького підходів.

В ході дискусії викладач Київського педагогічного університету Б. І. Андрусишин ставить ще одну проблему — співвідношення соціального і національного в українській революції.

Старший науковий співробітник, канд. іст. наук І. В. Хміль торкнувся історії скликання та роботи Українського національного конгресу, який відбувся 6 — 8 квітня 1917 р. в Києві; питань, що стояли в центрі його уваги. Головним наслідком триденної роботи конгресу, на думку доповідача, були: обрання і остаточне санкціонування Української Центральної Ради, своєрідної Української Думи чи парламенту, генеральним завданням якої стало здобуття автономії України, забезпечення українському народові права національно-політичного розвитку в складі федеративної демократичної Російської республіки.

Проблемі ставлення робітників України до Української Центральної Ради присвятив свою доповідь старший науковий співробітник, канд. іст. наук О. П. Реєнт. В ній він зауважив, що поодинокі «винятки з правил» — національно свідомі українські робітники — не могли переважити «велику артилерію» більшості зрусифікованого українського робітничого класу, та ще й при наявності професійного, кваліфікованого апарату управління органами праці, що й після повалення царату зберіг свої позиції у провідних галузях промисловості. Тому й більшість українського робітничого класу якщо й визнавала право на автономію України, але обов'язково у складі «єдиної», «великої» та «неподільної» Росії. Взагалі ж ситуація у сфері виробництва була катастрофічною: за часів Центральної Ради діяльність новостворених українських органів праці у містах наштовхувалася на відверту протидію фабрично-заводської адміністрації.

У виступі молодшого наукового співробітника О. Б. Затоки було підняте питання про характер взаємин Центральної Ради і Тимчасового уряду, зокрема, про закономірність ставлення цих інституцій одна до одної; про українську та російську національні ідеї. Йшлося про складні умови розвитку українського руху, а також про певну різницю між декларативними заявами

про право націй на самовизначення та ставленням до практичних дій в напрямках здійснення цього права у середовищі російської демократії.

Аспірант відділу І. В. Солдатенко порушив питання про виступ полку ім. гетьмана Павла Полуботка в липні 1917 р. в Києві. Виклавши фактичний матеріал, доповідач зауважив, що виступ полуботківців був проявом суперечностей, що супроводжували процес військового будівництва в Україні і виявив три групи вказаних суперечностей. Розглянувши їх, він зробив цілий ряд висновків: держава потребує регулярної армії, яка відповідає вимогам часу; процес створення збройних сил має проводитись із чіткою послідовністю і в єдиному напрямі, без відступів та поворотів назад.

Після доповіді відбувся обмін думками. Виступаючі відзначали гігантську різницю між двома ідеями — державницькою та народницькою, зв'язок між липневими подіями та подіями, що сталися в Києві у жовтні, зумовленість поведінки Центральної Ради намаганнями довести свою лояльність до Центру. Було зауважено також, що відмова Центральної Ради від українізації армії і її майбутня поразка закладалися саме у ці дні.

У виступі аспіранта В. М. Бойка були викладені результати виборів до міських дум України. Доповідач підкреслив слабкість українських партій в містах, але зауважив, що при цьому слід брати до уваги той факт, що під час виборів серед українських партій боролися два принципових підходи до обрання тактики передвиборної боротьби: тактики класового фронту і тактики єдиного національного фронту. Вказав на участь у виборах партій соціалістичного блоку, більшовиків, конституційних демократів, європейських партій та зробив аналіз результатів виборів.

Науковий співробітник, канд. іст. наук Т. С. Осташко ознайомила аудиторію з матеріалами Всеукраїнських з'їздів учителів в 1917 р., громадських освітніх організацій, «Товариства розповсюдження шкільної освіти на Україні», вчительських з'їздів та зборів, які ставили вимогу вільного розвитку української мови, розширення сфери її застосування, запровадження в державних установах, школі, суді, церкві. Зауважила, що практична діяльність у цьому напрямі зосередилася на виданні і підготовці підручників для українських шкіл. Розповіла про створення в Києві науково-педагогічної академії, Всеукраїнської учительської спілки. В цілому, зробила висновок Т. С. Осташко, організація шкільної і вищої освіти в Україні у другій половині 1917 р. стає державною справою.

Доктор іст. наук, провідний науковий співробітник А. П. Гриценко у своєму виступі торкнулася питання джерел до вивчення історії національно-визвольного руху в Україні в 1917 р., зокрема фонду 2581 ЦДАВО України, в якому зберігаються документи Генерального Секретарства народної освіти. Вона зосередила свою увагу на документах, які дозволяють уявити ті труднощі, з якими Центральна Рада зіткнулася в процесі розв'язання одного з найголовніших завдань національно-визвольного руху — відродження української мови. А. П. Гриценко зауважила, що найбільш повне уявлення про складність і суперечливість процесу українізації початкової та середньої школи дають узагальнюючі огляди губернських комісарів народної освіти. Документи свідчать, що, хоч протягом 1917 р. в українізації школи й не вдалося добитися бажаних результатів, загалом у справі відродження української мови та національної культури відбулися помітні зрушення.

Старший науковий співробітник О. Д. Бойко присвятила свій виступ проблемі стосунків Української Народної Республіки з командуванням російської армії, зокрема, спробі створення єдиного антибільшовицького фронту. Доповідь містила цілу низку цікавих фактів стосовно цієї проблеми. Головним висновком стало твердження, що вказана спроба виявилася невдалою. Це пояснюється тим, що хоч різні політичні сили мали спільну стратегічну мету — боротьбу з більшовизмом, проте вони не мали і не могли на той час мати хоча б тимчасових спільних тактичних намірів. Недооцінюючи небезпеку більшовизму, ці сили перетворили армію на арену політичних битв. На думку доповідача, єдиним позитивним наслідком співробітництва Центральної Ради з командуванням російської армії була затримка

«тріумфальної ходи» радянської влади, що давало змогу УНР зміцнити свої позиції. Центральній Раді не вдалося використати цей шанс.

Питанням військового захисту УНР в листопаді-грудні 1917 р. був присвячений виступ провідного наукового співробітника, канд. іст. наук О. Й. Щусь. В ньому викладений фактичний матеріал про рішення III Всеукраїнського військового з'їзду, проведення переговорів Генерального Секретаріату зі Ставкою Верховного Головнокомандуючого, українізацію військових частин, взаємини з Раднаркомом, створення єдиного Українського фронту. Загальний висновок, який можна, на думку дослідниці, зробити, полягає в тому, що без проголошення самостійності УНР була втрачена єдина можливість об'єднати значну частину українського суспільства для боротьби за українську державність. Бо у нових деструктивних умовах, що склалися в Росії після жовтневого перевороту, висування ідеї створення однорідного загальноросійського уряду було хибним кроком. Він фактично загальмував зростання національної свідомості, національно-визвольної боротьби українського народу.

Підбиваючи підсумки семінару, В.Ф. Верстюк зауважив, що враховуючи поставлені у виступах питання, треба зробити висновок про існування необмеженого кола теоретичних та конкретно-історичних проблем вивчення історії Української Центральної Ради.

В. М. Горобець (Київ), Т. В. Чухліб (Київ)

Міжнародна наукова конференція, присвячена 340-річчю Переяславської ради

31 січня 1995 р. у Москві відбулася міжнародна наукова конференція, присвячена 340-й річниці укладення українсько-російського договору 1654 р. Її організаторами виступили Відділення історії Президії РАН, Інститут Російської історії РАН, Посольство України в Російській Федерації, Інститут історії України НАН України. У роботі представницького наукового форуму, що проходив у конференц-залі Інституту Російської історії РАН, взяли участь провідні вчені України та Росії, наукова громадськість інших країн. Також були присутні представники засобів масової інформації.

Відкрив конференцію співголова її оргкомітету, директор ІРІ РАН, член-кореспондент РАН, д-р іст. наук А. М. Сахаров, який у вступному слові підкреслив важливість міжнародної інтеграції в науці як необхідної передумови її об'єктивності та неупередженості. Він нагадав присутнім, що головних організаторів цієї конференції — Інститут Російської історії РАН та Інститут історії України НАНУ — зв'язують давні наукові контакти, які в нових політичних умовах вимагають не лише певного переосмислення, але і значного поглиблення. Торкаючись винесеної на обговорення учасників симпозіуму важливої наукової проблеми, А. М. Сахаров закликав до максимальної об'єктивності у виступах, зауваживши, що кожна епоха має свою логіку історичного процесу, яку слід враховувати сучасним дослідникам.

Директор ІУ НАНУ, академік НАНУ, д-р іст. наук В. А. Смолітський від імені українських науковців подякував російських колег за ініціативу у проведенні даного форуму і відзначив, що ця подія знаменує початок нового етапу в українсько-російському науковому співробітництві. Потім він виголосив доповідь «Переяславська рада 1654 р.: міфи та реальність», де на основі глибокого аналізу суті визвольної боротьби українського народу в середині XVII ст. акцентував увагу учасників конференції на державотворчих задумах політичної еліти козацької України, тобто на тих аспектах проблеми, які здебільшого ігнорувалися в історіографії попередніх років. Залучивши